משנה · אחרונים · לחם שמים · סדר נשים

לחם שמים על משנה קידושין

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם שמים על משנה קידושין

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-שמים-על-משנה-קידושין/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 5
משנה ה 5
משנה ו 7
משנה ז 7
משנה ט 8
משנה י 8
פרק ב 9
משנה א 9
משנה ב 10
משנה ח 10
משנה ט 10
פרק ג 10
משנה ב 10
משנה ד 11
משנה ה 11
משנה ו 11
משנה ח 11
משנה ט 12
משנה יא 12
משנה יג 13
פרק ד 13
משנה א 13
משנה ד 13
משנה ה 14
משנה ז 15
משנה ח 15
משנה י 15
משנה יג 15
משנה יד 15

פרק א

משנה א

בפתיחה הביא תי"ט לשון הר"מ. ז"ל. וי"ל מ"מ סדר קדושין באחרונה כו'. וא"ת שלא סדר אותה קודם כתובות. בשביל שלא נפריש בין יבמות לכתובות. שענינם אחד ענין ביאה. ושהיו דבריהם נקשרים. וכו'. הי"ל לכתוב בראשונה קדושין ואחריה גטין. עמ"ש דוחק. **וי"ל** בזה עם מה שאמרו חז"ל כל שאינו יודע בטיב גטין וקדושין. לא יהא לו עסק עמהן. ורגילים לפרש בטיב דיני קדושין שאחר גטין דווקא הוא. משום דתקיפי למגמרינהו. ונפק מנייהו חורבא בדבר שבערוה. אם אינו יודע ובקי בהן ובהלכותיהן. ואיכא למימר דרמזה נמי רבי להך מילתא. בסידורא דמתניתין ועחי"ג.

האשה עמ"ש בס"ד בריש כתובות. **והכא** דנסיב לה בה"א. נ"ל שבא להורות על האשה המבוררת (וכמ"ש גם התו'. אלא שלא פירשו מה ענין הבירור באשה דקרא) והידועה באשה גמורה.

לאפוקי איילונית שלא הכיר בה. דאינה נקנית בשלשה דרכים לגמרי. ואפילו גיטא לא בעיא. כמ"ש התו' ריש יבמות. והיינו משום דלאו אשה היא (אלא דוכרניתא) כי אם בשתוף השם. ולא הידועה הנרצית כאן.

הוא הדין למי שקידושיה קידושי טעות דלא מהני בה. אפילו בנה מורכב על כתפה. אינה קנויה. ויוצאה בלא גט. משום דלא הויא האשה הידועה והברורה. ולא חלו קדושיה מעיקרא. ורמזה נמי רבי במתניתין.

נקנית פריך גמרא ליתני מתקדשת. **ואע"ג** דלא שייך לישנא דקידושין בסיפא. מיהו הוה ליה למתני ונתרת. דשייך גבי קדושין תו'.

בדינר הוא קצ"ב פרוטות (סימן לדבר. לשון כתוב קצב אחד. ר"ל דבר קצוב) הוא ודאי דבר חשוב. והוא חלק ראשון של מטבע הגדול. שהוא הסלע. **היינו** דאמרינן בגמרא. כיון דאפיקתיה מפרוטה אוקמה אדינר. ולמה לא אמעה. או אפונדיון וכדומה ממטבעות קטנות. אלא משום דכל אחד ממטבעות הפחותות מדינר. חוזר ומתחלק עד פרוטה. א"כ מאן מפיס הי מנייהו ניהו. להכי אוקמה אדינר. שלמעלה ממנו הוא הסלע. שהוא מטבע שלם. שאין למעלה ממנו בכסף.

ומחציתו הוא כופר נפש. ש"מ דנפש מישראל. שוה שני שקל (עיין ברכות הורי)

ועוד דילפי מגירוע כסף כו'.

א"נ שיערו ב"ש אחד ממאתים בכתובה של בתולה.

ומאתים הם מזון לשנה (כמ"ש שילהי פאה) אם יש לו מאתים חסר דינר. אפי' אלף נותנים כאחד. ה"ז יטול. נמצא כשמחסר עצמו דינר. יוכל להתפרנס אם הוא עני.
בפרוטה מלשון פרט וכלל. שהאיסר כולל פרוטות הרבה. והפרוטה פורטת חלקי האיסור כמה הם. ועיקרו מלשון תורה. ופרט כרמך. וסודו עיין בברכות הורי.
בפרוטה וש"פ ז"ל תו' תימה. דלא הו"ל למתני אלא בש"פ כו'. וי"ל משום דתני בכסף מפרש באיזה כסף כו' ופרוטה לב"ה. ולפי שלא נטעה לומר כסף דווקא. ע"כ.
ואכתי לא מיחוורא. דהאמרינן פריטי דכספא לא עבדי אינשי. א"כ הפרוטה דקתני אין זה כסף. אלא שוה. א"ה הדרא קושיא לדוכתה. לא לתני אלא ש"פ.
איברא אורחיה דתנא למתני' לא זו אף זו. והתם (בהזהב) באגב מייתי להו חמשה. נסיב דרך קצרה.
האיטלקי מפרש ר"ת ע"ש איטליא של יון. כך נראה לפרש ודאי. וכ"כ בערוך. אלא שיל"ד מחמת אותה ששנינו ביין האיטלקי. עמ"ש בפב"ס בס"ד.

משנה ב

ובגרעון עיין שי"ע (סימן אבג).

משנה ה

נכסים שיש להם אחריות נראה שפירושו כמו עליהם. ר"ל שהקרקעות יש עליהם האחריות. שמקבל עליו הלוה או המוכר. שאם אין לו לשלם. או נלקח המקח מיד הלוקח. מחמת המוכר. ואין לו לפייסו משלו. חוזר המלוה או הלוקח על קרקעותיו המשועבדים וטורפם ואפילו לא כתב לו האחריות בפירוש. הא קיי"ל אחריות ט"ס.
ואגב אורחא קמ"ל הא דמקרקעי משתעבדי לב"ח. אבל לא מטלטלי. דלא סמכא דעתא דב"ח עלייהו. ועל כן אין עליהן אחריות בסתמא. ואין נגבין מלקוחות. עד שיכתוב וישעבד בפירוש. מטלטלי אגב מקרקעי. דכה"ג ודאי משתעבדי. וגובין אותן מלקוחות. לדינא דגמרא.
אבל אין לפרש להם כמשמעו. ר"ל שהקרקעות הנמכרים. יש להם אחריות. אם יצאו עליהם עוררים מחמת המוכר. חוזר הלוקח הנטרף וגובה מעותיו מקרקעותיו של המוכר. או מלקוחות שקנו אחריו. אם לא מצא מלגבות מהמוכר עצמו. משא"כ במטלטלין שאין להם אחריות. אם נלקחו בסבת המוכר. מיהת שלא לחזור על המשועבדים.
דהא ודאי ליתא. דאי מכר שלא בשטר. מאי שנא מקרקעי ממטלטלי. תרוויהון לית להון אחריות על הלקוחות. כיון דלית להו קלא. ואי בשטר אידי ואידי אית להו. וטרפי

ממשעבדי אפילו לא פירש את האחריות. ט"ס הוא. לא שנא קרקעות. לא שנא מטלטלי. כמקרקעי דמו. זה פשוט. ועח"מ סרכ"ה.

אחריות נ"ל שהוא מלשון אחרית ותקוה.

ובחזקה כתב תי"ט. ותמה אני אמאי שייר קנין חליפין ע"כ.

לענ"ד דבר פשוט הוא שנכלל בקנין כסף. דשוה כסף. ככסף בכל מקום. אצל הדיוט. וכדאשכחן נמי לעיל לענין קידושי אשה וקנין עבד. וחליפין נמי מתורת כסף אתו. דאל"ה מהיכא ניתו. דליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא. והכי הוא ודאי. דהיינו קנין כסף ממש. דשוה כסף וכסף. דבר אחד הוא בכל הקנינים.

והיינו דתנן בסמוך גבי חליפין. הנעשה דמים. דתורת דמים עליו. מאחר דנישום בדמים.

והא דאין קונין במטבע. משום דדעתיה דאינש אצורתא. דעבידא דבטלה. אבל בלי משקל ובלי מנין. אין הכי נמי דקני. **ופירות** משום דלא הוי דומיא דנעל. דלא פסיד. וחשיב שוה פרוטה בכל שהו. ומשום דקונין בכלי כל שהו. ואפילו מחט מיקרי שוה פרוטה. כמו לענין שבועה. משא"כ פירות. דמשכחת דלא הוו ש"פ. משו"ה ליתנהו בחליפין לגמרי. דוק.

אלא במשיכה ערפ"ד דמציעא.

במשיכה ערפ"ד דבתרא.

במשיכה ה"ה במסירה והגבהה. עתי"ט. שכתב ואכתו קשיא חליפין **לא** יקנו כו'. ותירץ רמ"ז נ"ל כמ"ש ח"מ. סקצ"ה דאין קנין סודר מועיל. אא"כ מקנה לו החפץ מיד. אבל אם אמר קנה סודר זה. ותקנה לי חפצך אחר שלשים יום. לא קנה. דבשעה שיש לו להקנות. כבר החזיר הסודר לקונה. משא"כ אם היה קונה במעות וכיון שק"ס מקנה מיד. ילך ויביא מקנתו לביתו. ואם לא הלך. איהו דאפסיד אנפשיה עכ"ל.

לא ידענא מאי קאמר. אי הכי. בכסף נמי איהו דאפסיד אנפשיה. דהא סתמא ודאי מהשתא הוא דקני. עד שיתנה בפירוש שלא יקנה עד אחר שלשים (ואפ"ה חשו לה חז"ל) וכן בסודר. השתא הוא דקני עד דמפרש. ומאי איכא בין קנין סודר. לקנין דכסף. על כן אין הבנה לדבריו הללו. **וכמדומה** אני דקסבר בכסף בכל גוונא קני. ואפילו התנה שלא יקנה עד אחר שלשים. יקנה אחר שלשים כפי תנאו. ואפילו נתאכלו המעות הילכך כיון דהויא מילתא פסיקתא. דבכל ענין יכול להקנות בכסף. משו"ה תקנו ליה משיכה. משא"כ בק"ס דליכא למימר הכי. משו"ה לא חשו לו חז"ל מטעם שכתב. **וגם** זו טעות היא בידו במ"כ. דודאי בקנין כסף נמי דינא הכי. אי לא אקני ליה מעכשיו. כדאיתא בסי' קצ"א. ובכה"ג בק"ס נמי קני. אלא לא שנא.

משנה ו

כל ע"פ רע"ב שכתב ואין שם דרך שיועיל בקניית המטבע. היכא דליתא בעינא אלא להקנותו אגב קרקע ע"כ. **אי נמי** באודיתא כעובדא דאיסור גיורא.

ודווקא בש"מ. אבל לא בבריא. דלא כדמר אבא בתשו' (ט"ז) הכ"מ. מאן יהב לן מעפריה ומלינן עיינין. ברם בהך מילתא לא דק כמ"ש במקומו בס"ד.

משנה ז

כל מצות הבן על האב. המוטלות על האב. ז"ל תי"ט. ונ"ל דעקים תנא לישנא וקתני מצות הבן כו' לאשמועינן דאלו המצות שחייב האב לבנו. הם ג"כ מצות הבן עצמו. ע"כ.

הא פשיטא לא צריך לאשמועינן. זיל קרי בי רב וערל זכר אשר לא ימול. **על** כן אני אומר בלשון אחר. כי אלה המצות. של בן הם בעצם וראשונה. והאב אינו מתחייב בהם אלא מתורת שליחות וערבות. מאחר שהן מוטלות על הבן לקיימן. והוא אי אפשר לו לעשותן בעצמו. דאנוס. ואינו בכחו עדיין. לפיכך מוטל על האב לעשותן בשבילו. כי היכי דכי ליכא אב. מיחייבי ב"ד וכל ישראל לממהליה. מדין ערב. שכל ישראל ערבים זה בזה. וכי איתיה. ודאי דעליה רמיא טפי.

הילכך אני אומר. שאין כאן עיקום בלשון כלל. אבל לשון צח וברור בחרו להם חז"ל. שבודאי מצות הבן על האב לעשותן במקומו ובחריקאיה. וסיפא נמי דווקא. שבודאי מחויב האב לחנוך את בנו בכבוד ובמורא. ולזכותו ג"כ בשכר המצוה הגדולה. ואע"פ שאם רצה למחול על כבודו. מחול. זה דבר אחר רשות בעלמא. ואפ"ה מי לא מיבעי למעבד ליה הידור.

ונראה משום דבן עקר. ובמילי טובא מיחייב ליה. נקטיה. מיהו לא דווקא בן אלא ה"ה לבת. במילי דשייכא בה. כגון ללמדה מצות הנוהגות בנשים (אע"ג דאינה בחינוך עיין מגדל) ולהשיאה. ולהשיטה בנהר נמי. דהאנשים חייבים (ונשים פטורות) דמאי שנא מבן. וה"ה במצות האב שעל הבן. ודאי ל"ש בן או בת. אלא דבנשואה איכא לפלוגי בין בן לבת. **אברא** סיפא עדיפא. דאב נמי לאו דווקא. דבמצות אב על בן. אב ואם שוין לכל דבר. אלא דכבוד אב עודף על כבוד אם.

וכל מצות האב כו' עתי"ט פירש"י אם היה חולק עם אחד בדבר הלכה כו' והרמה"פ זה א"צ דהיינו סותר דבריו. **ואני** אומר צריכא רבה. כי מצינו כ"פ רבי חולק ע"ד אביו. ואמרו האב ובנו כו' נעשים אויבים זה לזה בשער כו'.

משנה ט

חוץ לשון תו' וקשה. אמאי לא תני חוץ תרומה ומעשר. וי"ל כו' משום דלא גזרו במקומות הרחוקים מא"י. וטעמא משום דאינן מוטלות אלא על מי שי"ל קרקע ע"כ. וז"ל תי"ט. ואע"פ שמי שקנה טבל ודאי שנתחייב לעשרן כו'.

שכח דמן התורה פטור. דדרשינן זרעך. ולא לוקח. וכיון דאפילו בארץ ישראל פטור הלוקח. לא ס"ד דליחייב בח"ל אפילו מדרבנן. והיכי ליתנייה. לכן א"צ לדוחקו כלל.

משנה י

כל העושה מצוה אחת יתרה על זכיותיו. כדי שיהו זכיותיו מכריעות לכף זכות. מיטיבים לו ומאריכין ימיו. בעוה"ז. ונוחל ארץ החיים בעוה"ב. ככתוב והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי. **הכי** דייקא מתני' טפי. וכ"ה פירש"י. ואזדא למסקנא דגמ' אלימא דרבא.

ומתני' דלא כר"י. דס"ל ש"מ בה"ע ליכא. אלא ודאי יש פירות למצות בעוה"ז. וגם הקרן קיימת לעוה"ב ברוב זכיות מיהא (משא"כ במחצה על מחצה כדבעינן למימר. ובמעוט זכיות. אליבא דכ"ע יש ש"מ בעוה"ז. אבל לא נשאר כלום לעוה"ב. כי משלם לו ע"פ להאבידו) והא דתנן התם אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם. הני ותו לא. מיתוקמא שאם היתה שקולה (הכף. ואית במחצה זכיות. חד מהני) מכרעת. וחשיב כרובא. ואינו צריך למצוה יתרה דמתני'. וכי לית בהו חד מהני בעינן יתרה. והא דאמרינן בבינונים רב חסד מטה כלפי חסד. היינו להטות הכף לזכות. למלטם מדינה של גיהנם. ולנחול חיי עוה"ב. אבל אין להם פירות בעוה"ז אדרבה צריכין מירוק עונותיהן בעוה"ז. כך נ"ל פשוט וברור בס"ד בלי שום גמגום. ולא ידעתי מה ראו התו' ותי"ט לדחוק בו. וסיפא דקתני כל שאינו עושה מצוה א' כו'. על כרחך לא היא דומיא דרישא. אלא מירי שאינו עושה מצוה אחת אפי' רק להשלים למחצה זכיות (כפי' הר"מ ז"ל שהוא מוכרח ודאי כמ"ש תי"ט) ואז הדבר בהפך. כי הללו אוכלין קרן ופירות בעוה"ז ומכלין הכל בפ"א (ומ"ש אין מטיבין כו'. היינו ע"פ הדין אין מטיבין לו לזכותו. כדרישא. כי מה שי"ל טובה לאלו בעוה"ז. אינה ממדה טובה. אלא מדת פורענות. ולרעתם משא"כ הטובה דרישא. שהיא ודאי טובה גמורה) אבל בינונים השקולין. אינן נוטלין כאן כלום. ונשאר להם הכל שמור לע"ל. והמוכרעים בזכיותיהן היינו צדיקים גמורים. אוכלין בעוה"ז. ונוחלין לעוה"ב. כמו ששנינו בפ"ה דאבות. הרי אלו שלש כתות ליום הדין. ושטה זו נוחה ומיושבת מאד ועמש"ל בבית העצל בס"ד ובסוף עלית הבטחון.

מטיבין לו לעולם הבא כו' עתי"ט דאזדא לה שטת רע"ב בהא כאביי.

וצ"ע מאי שנא דאזיל בתר אביי. ולא פרשה למתני' כרבא. דביה סליק תלמודא. ובכל דוכתא הילכתא כוותיה (בר משית פסקי דדיני) ומתני' נמי דייקא טפי. וכמש"ל בפ"א. ועמ"ש בס"ד ריש פאה.

וכל מי שאינו עושה מצוה אחת. שיהיה מחצה על מחצה. עתי"ט שהאריך ויצא לחלק שאינו דומה צדיק מרובה בזכיותיו כו'.

וזהו ממש מה שאמרו התו'. ועמ"ש שם בס"ד.

וצריך לידע דהא דפליגי ר"י ור"ל בפסוק ופערה פיה לבלי חוק. דמר אמר אם לא קיים אפילו חוק אחד. ומר ס"ל אפילו לא שייר אלא חוק אחד צריך לפרש דאליבא דמתניתין דהכא קמפלגי מאי אחת דתנן. היינו דברישא כי איכא אחת יתרה. סגיא ליה לר"י להיטיב לו. למר כדאית ליה. בעוה"ז ובעוה"ב. ולמר כדאית ליה בעוה"ב לחוד. ובסיפא. אפילו באחת משלמת למחצה זכיות בלבד. סגי למלטו מיד שאול. **אבל** לר"ל. על כרחנו צ"ל דה"פ. סיפא דמתני' דומיא דרישא. דאם אינו עושה יתרה. עכ"פ אינו נמלט מדינה של גיהנם. מאחר ששייר חוק שעליו לעשותו. להכריע הכף. להצילו מפי שאול. ודוק.

אינו מן הישוב. ופסול לעדות. **עמ"ש** בס"ד במו"ק ח"מ (סל"ד).

פרק ב

משנה א

מקדש דאסר לה אכ"ע כהקדש. ולשון התקדשי. כתו' כלומר להיות לי מקודש לעולם. בשבילי ע"כ.

קשיא להו. האי כי אמר לה התקדשי לי. או תהא מקודשת לי. הא קאסר לה אדידיה כהקדש. על כן הוצרכו לפרש אליבא דגמרא מלת לי. בשבילי. **ולפשטא** דמילתא. מקודשת מלישנא דקרא. לא תהיה קדשה. דקדשה סתמא. היינו העומדת ומיוחדת לזנות לכל העולם. וכשאומר מקודשת לי. הרי בכך מייחדה ומייעדה לעצמו בלבד. כי ברוב אין קדש לגזרת בעלי הכבד. אלא לשון הזמנה. התקדשו למחר ואכלתם. והקדישם ליום הרגה. הקדיש קרואיו. קדשו עצרה. וכן האשה המקודשת. אם מוכנת למשכב נואפים. או מזומנת למשכב איש מיוחד. כך היא קרויה.

אלא שבלשון חז"ל. הרגילו להשתמש בלשון סתמי. על המקודשת לאיש מיוחד. וזה שהוא לשון פעול. יורה היותה מקודשת מזולתו. כי הפעול מקבל פעולתו מן הפועל בו. משא"כ קדשה. אינה פעולה. אלא מזמנת עצמה למשכב. בלי שפעל בה אדם מאומה לזאת ההכנה. רק מנטייתה ותאותה לפעולה המגונה.

משנה ב

ונמצא של זהב אפשר למצוא מטבעות של כסף. חשובות משל זהב. כגון אותן של מלכים קדמונים ישנים מאד. החשובים הרבה ויקרים ביותר אצל מכיריהם. ולפי הצורה בלבד. נערכים. ואין משגיחין כלל על שיווי משקל הכסף והזהב. ולפעמים אפילו הם של נחושת. יקרי הערך הם מאד יותר הרבה משל זהב החדשים. ושוקלים תחתיהם הרבה של זהב. וכענין זה כתבתי בס"ד במו"ק ח"מ (סרכ"ז) לענין אונאה.

לשבח לפמ"ש לעיל. י"ל לשבח מאי לשבח דמים. בכל ענין. איך שיהא שיווי הדמים יותר.

אע"פ ששלח סבלונות לאחר מכן. הא קודם חוששין. עמו"ק (סמ"ה).

משנה ח

אינה מקודשת כתו' וא"ת מי גרע מהמקדש ע"מ שאדבר עליך לשלטון.

ע"ל בתי"ט ד"ה רי"ה אומר.

משנה ט

בשור הנסקל מת ושחוט. אבל כל זמן שלא נסקל. כתו' דמותר בהנאה לדר"ת.

וקשיא לי' אי הכי. מ"ט אם הקדישו בעליו. אינו מוקדש. ליקדיש לדמי הנאה. ושכר מלאכה שבו. כל זמן שהוא חי. וי"ל בדוחק. לפי שבודאי אין משהין את דינו. אם משום דומיא דבעליו. דאין מענין דינו. **ועוד** משום דכל עוד שהוא חי. איכא תקלה. וקלון. על כן חיוב הוא למהר לסלקו. ולית ביה ש"פ בשווי הנאתו ושכר פעולתו. הילכך אין הקדש חל עליו. **ולפ"ז** אם קדש בו האשה אף מחיים. אינה מקודשת. וצ"ע.

ובצפרי מצורע כתו' דמשולחת נמי מתסרא משחיטת חברתה. **והכי** מסתברא. דאל"ה. לא מיקיים קרא. ושלח את הצפור החיה.

נמצינו למדין שגם כאן יש איסור חוזר להכשרו.

פרק ג

משנה ב

ואם הראה על השולחן אינה מקודשת ודאי. עד שיעידו עדים שהן שלו. **ואם** ספק מקודשת בספק.

משנה ד

שאפילו בארץ כנען לא ינחלו פירשו תו' ל"מ בארץ גלעד. דכיון שהי"ל יפוי כח בארץ גלעד אם יעברו כו'. א"כ בדין הורע כחם א"ל יעברו. אלא אפילו בארץ כנען. שלא יפה כחם אם יעברו. שהרי בשביל זה לא נתן להם בארץ כנען. אפ"ה הורע כחם א"ל יעברו. **צריך** טעם. וכי במה נשתעבדו. ולמה יגרע חלקם באמירה בעלמא. שבקשו ארץ הגלעד לאחוזה. אם לא משום קנס. על דרך גמלא בעי קרני כו'. כך צריך לדחוק.

אבל מ"ש תי"ט בסמוך בשם התו' **לא** נהירא לגמרי. עם שיש לדמותה לאותה ששנינו מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו. ונתן להם דרך מן הצד. מה שנתן נתן כו'. **אברא** לא דמי כאוכלא לדנא.

משנה ה

כסבור כתי"ט לא ידעתי מה שמוש הכ"ף. **נראה** לי שהיא כ"ף הקירוב. כמו כאיפה שעורים. ור"ל כמו סבור. לא שהיה חושב כך במחשבה גמורה. אלא מחשבת טעות הדמיון.

וי"ל גם בהפך שהיא כ"ף ההתאמתות. ככ"ף מכרה כיום והדומים. ושניהם כאחד טובים וקרובים יותר. ממ"ש בתי"ט בזה.

לאחר שיחלוץ לך יבמך קסבר אין קדושין תופסין ביבמה. לשוק. כתי"ט ואינה הלכה.

ואיכא למידק הא מיהת ביבמה מספקא מילתא וקיי"ל צריכה גט. אי הכא מ"ט אינה מקודשת לגמרי. נהי דתצא. גיטא מי לא בעיא. וכי לא קא יהיב גט. ומת יבם או חלץ. ובא אחר וקדשה. מי תפסי בה קידושי ודאי. הא פשיטא צריכה גט משניהם. **וי"ל** דהכא לכ"ע אינה מקודשת כלל. כיון דלא קדשה האידנא. אלא לאחר שיחלוץ יבם. וכיון דתלי במעשה אדם אחר. ואינו בידו. ולא אתי ממילא כמו המקדש לאחר זמן קצוב. משו"ה אינה מקודשת לד"ה. **וצ"ע** מאי דוחקיה דרש"י.

והוכר עוברה דבריו קיימין להחמיר. כ"ד הר"מ ז"ל. **מכלל** דתפסי בה קדושי שני. ואת"ל ספקא הוי. וצריכה גט משניהם. או מגרש ראשון. ונושא שני. וצ"ע.

משנה ו

היו לו מקודשת צ"ע אם מקודשת ודאי. משום דתלי במעשה. **עמש"ל** בד"ה לאחר שיחלוץ.

משנה ח

קדשתיה וגרשתיה והרי הוא פנויה לפנינו.

נשבית עיין לשון הר"ן. ואחרים אמרו כיון דמה שהאמינה תורה חדוש הוא. שהרי לא היה ראוי להיות נאמן יותר מע"א דעלמא.
כך היה צ"ל. שלא היה ראוי להיות אפילו כע"א דעלמא. שהרי קרוב הוא.
אין הבוגרות בכלל אבל הקטנות והנערות כלן צריכות גט מספק. **ש"מ** ליתא לדלבן. דלא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה. אלא כיעקב סברה מתניתין. ויעשה כן בישראל ע"פ סבה. כאותה הכתובה.

משנה ט

משתי נשים שנשא שניה לאחר מיתת ראשונה רש"י. **נראה** דלאו דווקא אלא בהווה דבר. דמי לא משכחת לה נמי בנשאן כאחת. וילדה אחת קודם לחברתה.
קדשתי את בתי כו' נראה בעיני דדומה לאותה ששנינו במ"ז כו' ה"נ כו'. אע"ג שהמקדש יאמר שזוהי שקדש. אינו נאמן. דהתם ה"ט כו' דחזקתה מקודשת. ואינו מוציאה מחזקתה. אבל הכא דילמא לא זוהי שקדש עכ"ל תי"ט. **ולא** אמר כלום. אטו ודאי היא. הלא אינה אלא ספק. וכי אמרינן אין דבר שבערוה פחות משנים. להעיד על המוחזקת אשת איש ודאי. להתירה לומר נתגרשה. למשרייה לעלמא. או איפכא. **אבל** שלא במקום חזקה. הרי ודאי שמענו ממשנה דלעיל. שאחד נאמן להתירה לברר ספקה. שאף על פי שמעמידה בחזקתה. מ"מ מידי ספק לא יצאה. שמא לאחר נתקדשה. **א"כ** הכא נמי. אם יבוא המקדש ויאמר זוהי שקדש. פשיטא אין ספקו של אב מוציא ודאי של מקדש.
ולאו ק"ו הוא. אם אחר נאמן אע"פ שאין האב מכירו אם הוא המקדש. מי שהאב מכירו. והרי זה ודאי קדש. צריך לומר שנאמן.
ובאמת אפילו אחר נמי. פשיטא לי דמהימן הכא כה"ג נמי. דחד דינא הוא כדלעיל. אע"ג דהתם ודאי מקודשת. ומעמידה על חזקתה **וכאן** זו שאומר עליה שקדשה. הוא בא להוציאה מחזקתה. הרי אינה מכחישתו.
ושמא אפילו במכחישתו. הוא נאמן. מפני האחיות שנשארו בחזקתן ע"י כך (זיל בתר רובא) וזו שאומר עליה שקדשה. עכ"פ בספק היא. ונאמן לברר ספקה. זה ברור בעיני.

משנה יא

עתי"ט בשם הה"מ דמוקי למתניתין בכתב לה כתובה. ובמקום שכותבין ואח"כ מקדשין.
וזה דוחק גדול. **וי"ל** לעולם שקדש ואח"כ כתב. וכששמות האם והבת שוין. והלכו עדים למדינת הים.

משנה יג

ממזר שנשא שפחה אע"ג דלכתחלה ש"ד כדכתב הרע"ב. **נסיב** לשון דיעבד. משום דכל העושה מדוחק. כדיעבד דמי בכל דבר. **וכתי"ט** דל"ק אמאי לא נקט נכרית. משום דבשפחה יכול לקנות לו שפחה וישאנה. והרי הבן שלו. ובידו לשחררו. משא"כ לגייר אין בידו. שאין מטבילין גר קטן ע"ד ב"ד. ע"כ.

לא ידענא מאי קאמר. הא בהדיא אמרינן דמטבילין אותו. אלא שאם הגדיל יכול למחות. וכ"ש ע"ד אביו. דבודאי מגיירין אותו וכמו שהיא משנה ערוכה במקום שרשם בתי"ט. שאפילו ע"י אם מטבילין. **ובמ"כ** לא הבין דברי עצמו. שלא כתבו התו' שם אלא. שאין דרך ב"ד להטביל קטן פחות מבן שלש. ויותר מבן שלש אפילו ע"י עצמו מטבילין. כ"ש ע"י אביו. **אלא** הכי הול"ל: משום דקיי"ל הגדילו יכולין למחות. משו"ה לא פסיקא.

פרק ד

משנה א

עשרה יוחסין ז"ל תי"ט שם היחס הונח על ידיעת האיש לבית אבותיו. ולפיכך נ"ל אלו דתנינן ובאו במספר עשרה יוחסין. יצדק עליהם שם היחס. אחר שנודעו מי הם אביהם ע"כ. **שמא** חושב רובן ככולם. כי באמת לא יצדק בכלם שם היחס בעצם. ועל צד הנחתו הראשונה. אלא על דרך העברה.

ורצו לומר ביחוס שתוקי ואסופי. יחוס גרוע. כי ודאי אין להם יחוס אב ידוע. אבל מיוחסים לבית האסופים ומשפחת שתוקים.

יוחסין בפלס כלי יוצר. יוקש יוקשים בני האדם. ככה חי"ת יוחסין קמוצ"ה.

כהני כתי"ט. הנו"ן בחיר"ק. **ואינו** נ"ל. אלא צ"ל בצירי כמו כהני הבמות. ובלו"א כתבתי שהם שמות מקוצרים. מלשון רבים. על כן צרויים הם. כי מה צורך כאן ליו"ד היחס. אחר שכולם נודעים בשם המשפחה. אלא לשון רבים הוא. ובא מקוצר על דרך הסמוך. כי כן מנהג חז"ל. כמ"ש בספר הנ"ל. אמנם שתוקי ואסופי כשיבוא נפרד. אז ודאי הוא בחיר"ק. כדין היחיד. ואין דרך חז"ל לומר שתוק אסוף. שלא יתערב בהוראות אחרות שבאלו הגזרות. אך במשנתנו הוא צרוי כחבריו.

משנה ד

הנושא אשה כהנת עתי"ט כלומר ולדה. ר"ל בתה. **ומש"ע** שלא ישא למוזהר עליה. **הוא** נלעג לשון אין בינה. וכך צ"ל שלא ישא את שמוזהר עליה.

ארבע אמהות חלוקות הן ביחוס משפחותם **משא"כ** הארבע האחרות. שהן בשורה אחת עם בנותיהן. חדא חשיב להו מעיקרא. כי היכי דלא ניתי למטעי ולמימר שכולן בשורה אחת. דמשפחת אב קרויה משפחה.

אי נמי דמשפחת האם שהיא ודאית. קמ"ל ברישא כלל קצר. להשמר מהטעות.

משנה ה

מן המזבח ולמעלה אוקמוה תו' בעבודות הכשרות בזרים ובנשים ועבדים. והיינו בדיעבד. אבל לכתחלה לא עבדי אלא כשרים מיוחסים. **והוקשה** לתי"ט. שא"כ זה שמצאנוהו עובד. מאין נדע. אם הוא להתחלה. היתכן לומר שמצוים (מיוחסים) לשחוט ולהפשיט בכל פעם.

ואני אומר ומדוע לא. בלי ספק היו ישראל כשרים הרבה. דוחקים להטפל בעבודות הללו לזכות במצוה. ובודאי לא היו מניחים לעסוק בה רק מיוחסים. **כך** אמרתי מסברא. ועפ"ב דערכין לענין החליל משפחות בית הפגרים כו' היו משיאין לכהונה. **אכן** באמת משלשה מקומות במקרא עלה בידינו. שבודאי היו מקפידין בשחיטה והפשטה. שיהו נעשין ע"י כהנים או לוים. כי כתוב בחנוך הבית דחזקיהו. רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט וגו'. ויחזקום אחיהם הלוים. ובפסח חזקיהו כתוב והלוים על שחיטת הפסחים. וכן בפסח דיאשיהו. והלוים מפשיטים. וכן מפורש בכתוב לעתיד כי אם הלוים וגו' ומשרתים את הבית המה ישחטו וגו'. הרי כי לא דבר רק הוא ודאי. והיינו כמו דבימי עלי הוו מהדרי אפילו בתר כהן. ולא טעו בהכי. ואטו עד דאתא שמואל. לא הוו ידעי. דשחיטה בזר כשרה. אלא משום דלכתחלה פשיטא איכא קפידא. ואינהו סברי דמצוה לאהדורי אכהנים. אע"ג דליתינהו הכא. ואורי להו שמואל דשעת הדחק כדיעבד דמי. כה"ג. דמה"ת בזר כשרה. שהויי מצוה לא משהינן. והארכתי בזה עוד בכ"מ. עיין רפ"ב דזבחים ובהגהותי לרא"ש ריש חולין. ובתשובה כ"י. ובמטפחת.

הישנה ע"פ רע"ב. וקשה שהוא מתנגד לכלל אצל בעלי הדקדוק. ששם העצם לא יוודע. עם היות נמצאו בכתוב דוגמת זה. העי הקריות. קרית הארבע. וזולתן.

אף מי שהיה מוכתב כו'. כתי"ט ותמיהני כו'. **האריך** בחנם. כי פשיטא לא היו לוקחים בצבא כי אם אנשים כשרים זה ידוע מעצמו. בלי שום ראיה. **ואי** איכא לאקשויי בדרחב"א הא הוא דאיכא לתמוהי טובא. דהא אשכחן בקרא. שעשה דוד המלך ע"ה. את אתי הגתי שר צבא חיילותיו. ואליבא דגמרא דידן גר הוה. כדאיתא פא"מ. **א"ה** הא ודאי ליתא לדרחב"א. ולא ידענא לה פתר. דילמא לא הוה ס"ל דגר הוה אתי. אלא כמ"ש בעלי הפשע. עמ"ש באם לבינה ולמסורת (מלכים) בס"ד.

משנה ז

הרי כאן שלש מחלוקות במשנה ורביעית בברייתא. שאף הגיורת שלא נבעלה. כשרה לכהונה. כדברי רשב"י. דדריש שנזרעו בתוליה בישראל. ויליף מדכתיב החיו לכם. והלא פנחס היה עמהם. עיין יבמות (ס"ב).

משנה ח

האומר בני זה ממזר שבנו הוא. ואמו אסורה לו מחייבי כריתות. אינו נאמן. מטעם דקרוב הוא לו. א"נ משום שכבר הוחזק בכשר.

אבל באומר אינו בנו (אע"פ שקורין אותו בנו) עם שבידו להעבירו מנחלה. כל זמן שלא הודה פעם שהוא בנו. וא"כ אינו קרוב לו. וגם לא מהניא ליה חזקת כשרות. שהרי לא הוחזק מעולם בכה"ג. מכל מקום אינו יכול לפסלו כלל. דשמא מעבד ונכרי הוא. וכשר. ועיין ברכות הורי.

ומכאן אתה למד מ"ש תי"ט בד"ה רי"ה נאמנים בשם התו'. דמדנאמן האב לומר על הבן השני בכור הוא לירשו. א"כ הראשון ממזר. אינו מוכרח לגמרי.

משנה י

מתה במדינת הים.

משנה יג

לא ילמד רווק סופרים מפני אמותיהם של תנוקות. דאילו תנוקות עצמן. לא נחשדו ישראל על הזכור. **שמע** מנה. דאין משלחין תנוקות נקבות לבית הספר. כמ"ש בברכת גבעון. והבאתי עוד כמה ראיות לדבר. יע"ש.

משנה יד

הכל לפי זכותו לתועלת הקוראים ההולכים לתומם. העוסקים במלאכת ה' ונהנים מיגיע כפם. אשריהם וטוב חלקיהם. ולהבין דבר לאשורו. מההכרח להציג תחלה לשון התי"ט על משנה זו. כי הוא זה. וקשיא לי דאם הכל לפי זכותו א"כ תפלה מאי מהניא ליה. שאם זכותו כדאי. אין הקב"ה מקפח שכרו. ואם זכותו אינו כדאי. הא אמרן הכל לפי זכותו. וניחא לי במה שכתבו התו' בסוף מסכת שבת ובסוף מסכת מ"ק שהקשו אדאמרינן בשבת אין מזל לישראל מדאמר בסוף מ"ק בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא. ותרצו דלפעמים המזל משתנה ע"י זכות גדול כדאיתא בפרק החולץ זכה מוסיפין לו כו'. ופעמים שאין משתנה כדאמרינן בתענית גבי ר"א בן פדת דאמר ליה ניחא לך דאחריב בעלמא באולי דאברי' בעידנא דמזוני ע"כ. ואומר אני שלענין כזה תועיל תפלתו וצריך לה כיון שהזכות לפעמים אינו משנה המזל. על כן על זאת יתפלל

כל חסיד שתועיל זכותו להשתנות המזל. ואני תמה על התוספות דהכא שכתבו וז"ל אלא הכל לפי זכותו פי' לפי מזלו. דבני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא. עכ"ל. והאיך אפשר לפרש זכותו דתנן דהיינו מזלא והם ב' ענינים דלא ראי זה כראי זה. כמו שיורה לשון המאמר שהביאו לראיה. ועוד דכ"ש דקשיא מה תועיל תפלתו כיון דבמזלא תליא ועולם כמנהגו נוהג. אלא דבתלוי במזלא לא עסקינן. שאם כן כל אומנות שבעולם לא יועילו ולא יזיקו לו. אלא כפי מזלו. שאם הגזירה אמת. אם כן החריצות שקר. והב"ע לומר שאפילו שהמזל לא יורה על הצלחתו וגם הוא עוסק באומנות שאינו כדאי להתעשר. יתפלל למי שהעושר כו' כי הרבה רוח והצלה לפניו יתברך. ומסיים שהכל לפי זכותו. שאם אין זכות. אי אפשר שישתנה המזל. דהא אפילו זכות. כולי האי. ואולי שלא ישתנה כההיא דרבי אלעזר בן פדת. ולפיכך יתפלל כו' כדי שזכותו תגרום לשנות המזל. כך נראה בעיני. עכ"ל.

הנה מה שתמה הרב על התו'. האיך אפשר לפרש זכותו היינו מזלא. והם ב' ענינים כו'. כמו שיורה לשון המאמר שהביאו. צ"ל דלק"מ כי לשון גמרא לחוד. ולשון משנה לאוד. ודווקא גבי מזלא. קרי זכותא. זכות תורה ומעשים טובים (כדאמרינן בעלמא. מצוה לגבי חובה רשות קרי ליה ודכוותה) אבל זכות סתמא. ודאי כולל כל אופן הזכות שתבוא לידו. אם מפאת מולדו. או מצד תולדת הימים המשתנים. לפי ערך מצב הכוכבים יום יום. שהוא המזל הכללי היוצא שנה שנה. הנוגע לכללות ארץ ומחוז ומדינה. ואם מפאת זכות תורה וכשרון מעשים. הן שלו או של אבותיו. כמ"ש הרבה בנים היו לאהרן ראוים לישרף. אלא שזכות אבותם גרמה להם. ותמה על עצמך אם יש כח בזכות פשוט להועיל להיטיב בעוה"ז. הלא כבר הוסכם בתלמוד. ש"מ בהאי עלמא ליכא. ואמרו עוד שאין הבטחה לצדיקים בעוה"ז.

גם מש"ע הרב ז"ל. אם הכל תלוי במזל. כל האומניות לא יועילו ולא יזיקו.

במ"כ דיבר כפי המורגל ומצוי בפי ההמון. לא מחכמה (וכבר יאמרו המושלים בחכמה. שב שני הוה כפנא. ואבבא אומנא לא חליף. והוא סותר לגזרה ההמונית הנ"ל) לראותם פעמים טובי המזל יצליחו בכל אשר יפנו, מ"מ אין להחליט במאמר. שלא יצטרכו למלאכה ועסק כלל. כי אין כח המזל יפה מכח הנביאים. שהוצרכו לדרכים טבעיים. יוציאו כח הנס אל הפועל. עאכ"ו בגזרת המזל.

הגע עצמך. המזל הורה גבר. הלא יעשר ויקים חילו. אפילו תאמר בלי טורח ולא יטה לארץ מנלו. כי ימצא מציאה ותבואהו ברכה לרגלו. ויהא טומן יד ולא ישלח ידו ויקחה ויבא אותה אליו אל התיב"ה. ונעול הדלת אחריה וסגר בעדה לשמרה ולפקדה. האם

יועילנו מזלו מאומה. אך לשקר שמר המזל הבטחתו. שוא תהיה תמורתו. להבל תהיה הוראתו. כי לא תוסיף תת כחה מבלי בחירת האיש הרמוז ורצונו. לעזור להוראת מזלו. להוציאה אל הפועל. אם במלאכה קלה. או כבדה. ואפילו הראה לו המזל פנים יפות להצליחו בכל דרכיו. לא יעלה בידו דבר מטובו. אם לא ישתדל בהגעתו. כי אז בכל אשר יפנה ישכיל. וכל אשר יעשה יצליח. אבל לא ייטיב בהשליכו כל המשא על המזל. וישב לו מנגד בלי עסק כלל. כמ"ש ז"ל אצל ההבטחה האלהית. יכול יושב ובטל ת"ל בכל אשר תעשה. דלא סגי בלא"ה על כן לא יסמוך אדם על הנס. אף מי שזכותו רבה ועתו מוצלחת. אל יטמין ידו בצלחת. השעה השוחקת ומשמחת. בראותו דרכיו יחילו בכל עת הולכים בשובה ונחת. אלא לעולם יהא לו עסק כל שהוא וישמור מלפול בפחת. ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו. כדי שיהיו לו עוזרים הרבה מאתו יתברך מצוים לו לברך מעשה ידיו. כי כמה וכמה הם אופני ההשגחה. להשיג בהם ההצלחה. ואינך יודע איזה יכשר. והבוטח בה' אלהיו יורנו בדרכיו ואורחותיו יישר. וכל זה נכלל בזכותו שזכרה משנתנו. והא למה זה דומה. אם לא יזרע אדם. בודאי לא יקצור. אף אם הורה מזלו שימצא מאה שערים. כמש"ה מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין. שומר רוח לא יקצור. וכך הוא בכל הדברים העולמיים אורח עולם ינצור. ועל זה אמר החכם יד חרוצים תעשיר. עם שכבר העיד במ"א. ומחשבות חרוץ אך למותר וכל אץ אך למחסור. ואמר אל תיגע להעשיר. ואמר עוד אץ להעשיר לא ינקה. כי אם הגזרת אמת. החריצות שקר. בעבורו לא ימוש המשפט האלהי ולא יעקר. וע"ז נאמר אל תתחכם יותר. וכן מבינתך חדל. כי גם לא לנבונים לחם ולא ימעיט הדל. אמנם יצטרך החריצות להוציא כלי למעשהו. לסייע בהגעת ההוראה השמימיית. בדרכים טבעיים אשר סידר להם הבורא יתברך. בעסקים הגופניים. ועז"א ואל תהי סכל. לשבות וליבטל מכל וכל. וכן הדבר בהשתדלויות רוחניות בעסקי תורה ומע"ט ותפלה (וגם בעלייה לגדולה צריכים אמצעיים לפעמים. כמ"ש בדוד כששלח לאנשי יבש וגו' והיו לבני חיל. ולשבטו לאחר שהומת אבשלום. ע"י עמשא אחי אתם. אע"פ שנצח ונעשה לו נס. מ"מ לא הניח ידו גם מזה. להשתמש בדרכים טבעיים. ויעקב אבינו ע"ה נשתמש במקלות. אע"פ שהיה מובטח מו המלאך שיעשה לו נס. ויברך אותו ויפרוץ לרוב) אע"פ שבודאי אין לקוות שיועילו ויצילו בהכרח עכ"פ. בהשגת המבוקש מעושר והצלחה זמנית. כבני חיי ומזוני. כי לאו בדידהו תליא בהחלט. וש"מ בה"ע ליכא. מן הסתם. אין הדברים האנושיים תלויים בכך. שלא יסבלו התנגדות המזל. אבל בודאי יסייעו. אם בזכות האדם עצמו. אם מן הבא בידו מאבותיו. עם השתדלותו וזריזותו בפועל חומרי ורוחני. אך יש פרי

לצדיק. ע"י מעשה הצדקה שלום ועבודת ג"ח ותורה אור זרוע לצדיק. והתפלה היא הפקידה להוליד ולהצמיח פרי טוב. ולשמרו ממקרים ופגע. כמעשה הזורע והמשגיח על עבודת האדמה. שלא יבטל ולא יתעצל מלעסוק המוטל עליו. עם היות אין הדבר תלוי בו בעצם. כי אם במקרה והכנה. כי לא כל זורע. יבטח שיראה בטוב ילקט הפרי וישמח. ולא כל הנזרע יקלט ויצמח. עם כל עוצם השתדלות וטוב השמירה. שקר הסוס לתשועה. ואם ה' לא ישמר עיר. שוא שקד שומר ולשוא עמלו בוני בית להמלט ביום רעה. אבל מכל מקום אי אפשר מבלעדי הבית למחסה ולמסתור. והסוס הוכן להצלה ולמנוס בעת הנצרך. כמו שאר כל עסקי בני אדם. אשר נתנם ה' בידם לעשותם. ושלחם על פני האדמה. לעבדה ולשמרה בגוף ונשמה. לא יתרשלו ולא ירפו ידם. ואז גם ה' יתן הטוב ה' בסומכי נפשם ותומך בידם. וזהו כל האדם וזכיתי ומצאתי כדברי בענין זכות המזל. מפורש בס' הזוהר פ' וישב (דקפע"ב) יע"ש. בכלל דבריו דברי ממש. דא ודא אחת היא. הבן ותהי לך אוזן שומעת ההודאה לחונן דעת.

ואפשר לומר. שזהו שאמר אבייי. על אותו האיש שנעשה לו נס שנפתחו לו דדים כאשה. והניק את בנו. כמה גרוע אדם זה שנשתנו עליו סדרי בראשית. שהוא דבר תמוה לכאורה. כי הלא בודאי צדיק גמור היה האדם ההוא. שנעשה לו נס כזה. וא"כ ראב"פ ורשב"י שנברא לו חרוב במערה. וכל כיוצא בהם גרועים היו ח"ו. הלא ע"כ צ"ל. לפי שאם היה עוסק במו"מ ובמלאכה. ודאי היה ממציא לו הקב"ה עכ"פ שכר המניקה. אלא לפי שלא היה רוצה להשתדל כלל בעסקי עוה"ז. הטריח לבוראו נמי לשנות סדרי בראשית בעבורו כי מ"מ לא ירעיב ה' נפש צדיק. משו"ה קרי ליה גרוע שלא נתעסק בצרכי פרנסה וישב לו בטל. ודוק. את זה ראיתי טוב ומועיל בחיי האדם האלה. כי יאחוז בזה. וגם מזה אל ינח ידו. להביא הגוף והנפש במסורת הברית הכרותה להם לראות טוב בעמלם. איש על משמרתו ופקודתו לשמור דרך החיים. העוברים והנצחיים.

מניח אני כל אומנות. עלח"ש מי"ז פ"ג דאבות. ועמ"ש ספ"ק דמכלתין. ועע"ל בפ"א דעלית הבטחון.

שותפו של עמלק ודאי במזל מאדים. דהאי דבמאדים גבר אשיד דמא כו'.

מניח אני כל אומנות עמ"ש בס"ד מי"ז פ"ג דאבות.

מצינו שקיים א"א כל התורה י"ל למאי נ"מ קמ"ל הא. עיל"ד אריכות לשון עד שלא נתנה. אטו לא ידעינן דלא ניתנה התורה עדיין. **וי"ל** שנשמר התנא. דלא נימא דילמא שאני אברהם שלא נצטווה על ת"ת.

ושמא הלכה כמ"ד גדול שאינו מצווה ועושה. א"כ אין לנו ראיה ממנו. לזה מסיים שקיים עד שלא נתנה. **ובא** לתרץ קושיא אחרת ג"כ. דאי הכי תיקשי הא אמרינן ב"נ שעוסק בתורה חייב מיתה. וצ"ל כמ"ש תו' בפ' חזקת גבי ר"ב מציין מערתא. דכיון שקיים כל התורה היה דינו כישראל (דגר הוא. ומצווה ועושה מיקרי. משא"כ גוי שלומד ע"מ שלא לעשות) זהו שרמז באריכות הלשון. כלומר הא בלא"ה. צריך לומר מה שלמד תורה. לא עבר ח"ו על התורה בזה. אלא ודאי הי"ל שכר טוב על למוד תורה. כישראל המצווה ועושה. לפי שקיים כל התורה. והרי נחשב לישראל ממש. הילכך מוכח שפיר מניה. דנותנת אחרית ותקוה בזקנותו.

ברוך נותן ליעף כח. לסיים סדר נשים לאין אונים ירבה עצמה. אלהים למדתני מנעורי ועד הנה אגיד נפלאותיך ולא אדומה. גם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני ואל תפקוד עלי עון נעורים חטא ואשמה, עד אגיד זרועך לדור לכל יבוא גבורתך אשיחה ואהימה. מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם הוא לי מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי מימים ימימה. תהי ידך לעזרני ה' יגמור בעדי מעשה ידיך אל תרף לבאר כל הש"ס סדרי משנה באר היטב וחסרון פתרונה להשלימה, כי ה' יתן חכמה. מפיו דעת ותבונה לתת לפתאים ערמה. לנער דעת ומזימה. בריך שמא דאלהא מן עלמא עד עלמא.